

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

20 grudnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Krzysztof Wesołowski

SSN Maciej Kowalski (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 20 grudnia 2023 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej J. Ł. i M. Ł.

od wyroku Sądu Okręgowego w Rzeszowie

z 23 stycznia 2020 r., V Ca 441/19,

w sprawie z powództwa J. Ł. i M. Ł.

przeciwko E. R. i Ł. R.

o zmianę treści służebności,

**uchyła zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu
Rejonowego w Strzyżowie z dnia 15 marca 2019 r.
i przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w Strzyżowie do
ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 23 stycznia 2020 r. Sąd Okręgowy w Rzeszowie oddalił apelację wniesioną przez powodów od wyroku Sądu Rejonowego w Strzyżowie z 15 marca 2019 r. oddalającego powództwo J. Ł. i M. C. przeciwko pozwanym Ł. R. i E. R. o zmianę treści służebności.

Sąd Okręgowy zaakceptował ustalenia Sądu Rejonowego, z których wynikało, że pozwani E. R. i Ł. R. są właścicielami na zasadzie wspólności ustawowej małżeńskiej działki oznaczonej nr 243 o pow. 0,20 ha położonej w P., na której ustanowiono ograniczone prawo rzeczowe w postaci służebności gruntowej, polegającej na prawie przechodu i przejazdu pasem o szerokości 3 metrów biegnącym od zachodniej krawędzi istniejącego pasa drogowego na rzecz kaźdoczesnych właścicieli działki nr 264/2. Podzielił również ocenę prawną dokonaną przez Sąd I instancji, który z powołaniem się na art. 291 k.c. uznał, że z przepisu tego wprost wynika, że modyfikacja treści ustanowionej służebności może nastąpić wyłącznie na żądanie właściciela nieruchomości obciążonej. Powodowie natomiast są właścicielami nieruchomości władnącej, w związku z czym nie posiadają legitymacji do wystąpienia z roszczeniem o zmianę treści służebności. Sąd II instancji wskazał, że art. 291 k.c. dotyczy zmiany treści lub sposobu wykonywania istniejącej już służebności gruntowej z ważnej potrzeby gospodarczej po stronie nieruchomości obciążonej na żądanie jej właściciela, zaś art. 145 k.c. możliwości ustanowienia służebności drogowej (drogi koniecznej) przez właściciela gruntów, nie mających dostępu do drogi publicznej, przy czym sprawy o zmianę treści lub sposobu wykonywania wszelkich służebności należą do postępowania procesowego (art. 13 § 1 k.p.c.), natomiast sprawy o ustanowienie drogi koniecznej do postępowania nieprocesowego (art. 626 k.p.c.). Wniesiony w sprawie pozew „o zmianę treści służebności” prawidłowo został zakwalifikowany do prowadzenia w trybie postępowania procesowego. Nie był to bowiem wniosek o ustanowienie drogi koniecznej złożony na podstawie art. 145 k.c. W razie rzeczywistego istnienia „nieodpowiedniości” dostępu do drogi publicznej powodom przysługiwałaby potencjalna możliwość wystąpienia na podstawie art. 145 kc, z wnioskiem o ustanowienie nowej (zmienionej) drogi koniecznej, w postępowaniu nieprocesowym. Niedopuszczalnym było jednak dokonywanie przez Sąd nadinterpretacji pisma

procesowego zatytułowanego wyraźnie i jednoznacznie jako „pozew o zmianę treści służebności”.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku powodowie zarzucili naruszenie:

I. art. 145 k.c. w zw. z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. polegające na błędnym przyjęciu, że nie mają uprawnienia do wystąpienia z żądaniem o zmianę treści służebności;

II. art. 201 § 1 i 2 w zw. z art. 130 § 1 zd. 2 w zw. z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. przez przyjęcie, że pismo mylnie oznaczone jako „pozew o zmianę treści służebności” stanowi w rzeczywistości pozew;

Powołując się na powyższe zarzuty, powodowie wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu, a w przypadku stwierdzenia podstaw - o uchylenie w całości również wyroku Sądu Rejonowego w Strzyżowie z 15 marca 2019 r. i przekazanie sprawy do rozpoznania temu Sądowi, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie może budzić wątpliwości, że już po ustanowieniu służebności gruntowej, z różnych przyczyn może dojść, do takiej zmiany stosunków, która uzasadnia zmianę treści lub sposobu jej wykonywania. Przyczyny uzasadniające zmianę treści służebności lub sposobu jej wykonywania mogą leżeć zarówno po stronie właściciela nieruchomości obciążonej, jak i po stronie właściciela nieruchomości władnącej, przy czym właściciel nieruchomości władnącej z reguły zainteresowany będzie zmniejszeniem dolegliwości spowodowanej istnieniem służebności.

W art. 291 k.c., roszczenie o zmianę treści lub sposobu wykonywania służebności przyznane zostało wyłącznie właścicielowi nieruchomości obciążonej. Wobec jednoznacznego brzmienia przepisu roszczenie to nie przysługuje właścicielowi nieruchomości władnącej. Przepis ten nie chroni zatem interesu

właściciela nieruchomości władnącej uzasadniającego zmianę treści służebności lub sposobu jej wykonywania. W uchwale Sądu Najwyższego z 17 lipca 2007 r., III CZP 70/07 wskazano, że użyte w art. 145 k.c. pojęcie "odpowiedniego dostępu" jest pojęciem szerszym niż brak jakiegokolwiek dostępu, zatem ustanowienie służebności drogi koniecznej staje się uzasadnione nie tylko w razie braku jakiejkolwiek łączności z siecią dróg publicznych, ale także wówczas, gdy dostęp taki wprawdzie istnieje, lecz nie jest odpowiedni. "Nieodpowiedniość" dostępu, może stać się wynikiem zmiany stosunków oraz powstania ważnej potrzeby gospodarczej, uzasadniającej inny "odpowiedni" dostęp. Uzasadnia to wystąpienie przez właściciela nieruchomości władnącej z opartym art. 145 § 1 k.c. wnioskiem o ustanowienie nowej (zmienionej, rozszerzonej) drogi koniecznej, zapewniającej odpowiednie połączenie z drogą publiczną. Taka sprawa, choć w sensie materialnym stanowi sprawę o zmianę treści lub sposobu wykonywania służebności drogi koniecznej, jest w istocie sprawą o ustanowienie służebności w rozumieniu przepisów rozdziału 5, działu III, tytułu II księgi drugiej Kodeksu postępowania cywilnego, a zatem podlega rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym.

Z art. 201 k.p.c. wynika, że przewodniczący po wpłynięciu sprawy do sądu bada, w jakim trybie (procesowym czy nieprocesowym) sprawa powinna zostać rozpoznana i wydaje odpowiednie zarządzenia (§ 1). Jeżeli sprawę wszczęto lub prowadzono w trybie niewłaściwym, sąd rozpozna ją w trybie właściwym lub przekaże sądowi właściwemu do rozpoznania w takim trybie (§ 2). Zmiana trybu postępowania może nastąpić na każdym etapie postępowania. Obowiązek badania, trybu postępowania właściwego dla żądania zgłoszonego przez stronę spoczywa z urzędu na przewodniczącym a następnie na sędzi rozpoznającym sprawę. Kwalifikacja procesowa sprawy pod kątem jej przynależności do danego trybu nie może zostać narzucona przez stronę.

W piśmie wszczynającym postępowanie powodowie wniesli o zmianę treści służebności gruntowej w postaci drogi koniecznej i wskazali, że są właścicielami nieruchomości władnącej. Powyższe oznacza, że przewodniczący po wpłynięciu złożonego przez powodów pisma, oznaczonego jako pozew, winien zbadać, w jakim trybie sprawa powinna się toczyć, a dopiero w razie ewentualnych wątpliwości wezwać wnoszących pismo do wyjaśnienia w trybie art. 130 § 1 k.p.c., czy opiera

żądanie na treści art. 145 k.c. Na przewodniczącym a następnie na sędzie rozpoznającym sprawę ciąży obowiązek zbadania jakie postępowanie jest właściwe dla zgłoszonego przez właścicieli nieruchomości władnącej żądania, tym bardziej że w piśmie wszczynającym postępowanie wskazano okoliczności, które uzasadniają zmianę przebiegu drogi koniecznej w celu uzyskania odpowiedniego dostępu do drogi publicznej.

Rozpoznanie sprawy przez sąd w niewłaściwym trybie stanowi wprawdzie uchybienie procesowe, ale nie skutkuje w sposób bezpośredni nieważnością postępowania, chyba że na skutek niezachowania właściwego trybu doszło do sprzeczności składu orzekającego z przepisami prawa lub orzekania przez sąd rejonowy w sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy ze względu na wartość przedmiotu sporu (zob. m.in. wyrok SN z 9 lipca 2003 r., IV CKN 325/01; postanowienie SN z 10 grudnia 1999 r., II CKN 618/98). Rozpoznanie sprawy w niewłaściwym trybie może prowadzić do nieważności postępowania również wtedy, gdy skutkowało ono pozbawieniem strony możliwości obrony swoich spraw (zob. postanowienie SN z 18 maja 2017 r., I CSK 702/16). W sprawie niniejszej tego rodzaju sytuacji nie miały miejsca i postępowanie nie było dotknięte nieważnością, którą Sąd Najwyższy bierze pod uwagę z urzędu.

Rozpoznanie sprawy przez sąd w niewłaściwym trybie z reguły uzasadnia podniesienie zarzutu procesowego wskazującego, że naruszenie to miało wpływ na wynik sprawy. Sytuacja taka ma miejsce w niniejszej sprawie. Wskazywane w skardze kasacyjnej naruszenie art. 201 § 1 i 2 w zw. z art. 130 § 1 zd. 2 mogło mieć bowiem istotny wpływ na wynik sprawy skoro w wypadku gdyby okazało się, że sprawa jest w istocie sprawą o ustanowienie służebności winna podlegać rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym i w takim wypadku art. 291 k.p.c., w oparciu o który został wydany zaskarżony skargą kasacyjną wyrok, nie znajdowałby w sprawie w ogóle zastosowania.

Z powyższego względu Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji wyroku (art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 k.p.c.).

wyroku przez sędziego SN J. Grełę
z powodu długotrwałej nieobecności.
SSN Krzysztof Wesołowski

[SOP]

[ms]